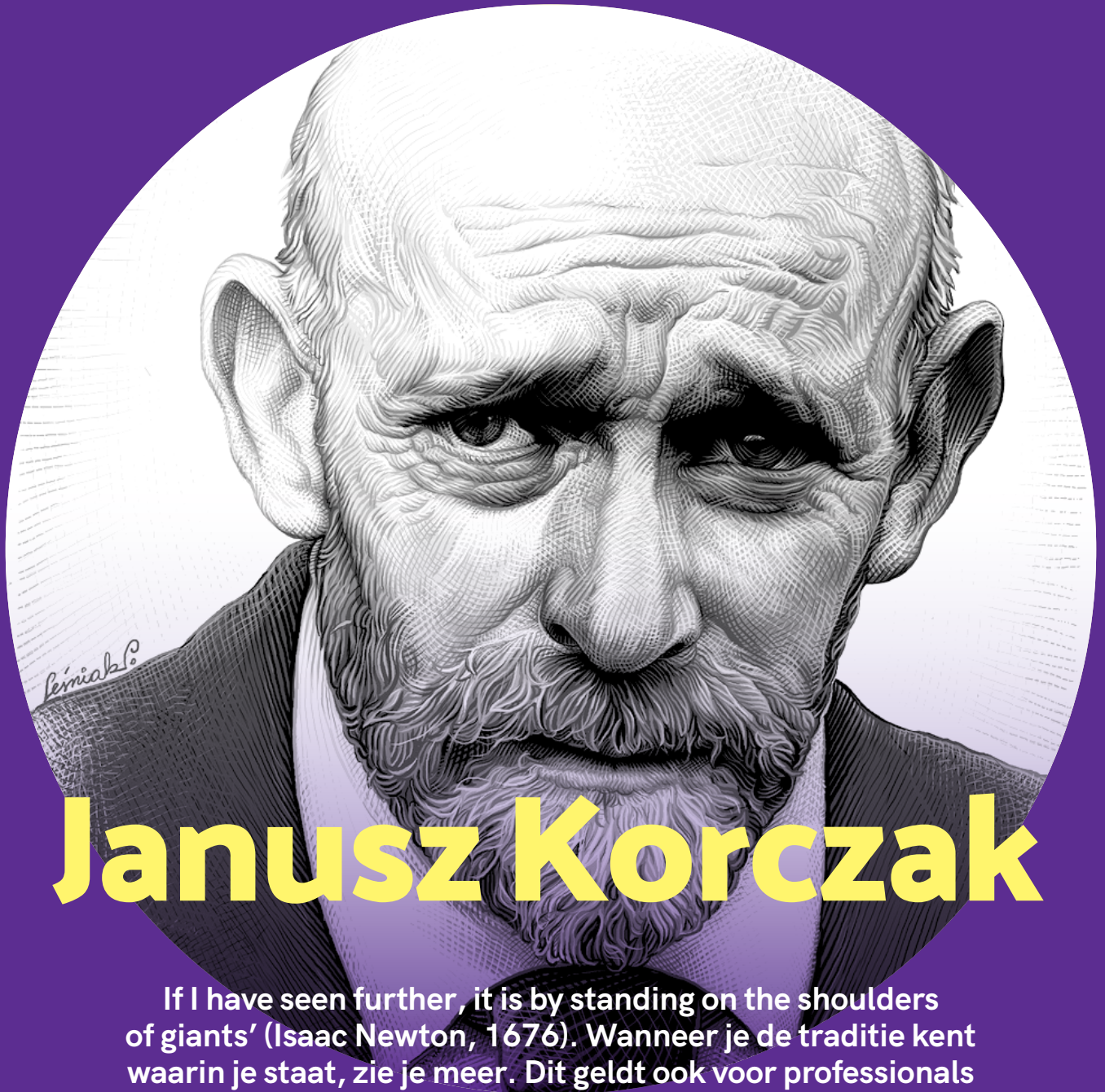

Op de schouders van ...

Janusz Korczak

If I have seen further, it is by standing on the shoulders of giants' (Isaac Newton, 1676). Wanneer je de traditie kent waarin je staat, zie je meer. Dit geldt ook voor professionals die met het jonge kind werken. Op welke onderwijstheorieën berust jouw werk? Aan welke pedagogen ben jij schatplichtig? Op wiens schouders sta jij? In deze serie geven we je de woorden om je werk van vandaag te kunnen beargumenteren. Deze keer: Janusz Korczak.

TEKST JOOP BERDING BEELD BERTHOLD WERNER

Korczak was geen onderwijsfilosoof of theoreticus, maar hij stond aan de basis van ideeën over opvoeding en onderwijs die we nu heel gewoon vinden: kinderen serieus nemen en hen betrekken bij de dagelijkse gang van zaken. Met kinderen praten en naar hen luisteren. Respect tonen voor wie ze zijn en proberen onvermijdelijke ruzies en conflicten op een vreedzame manier op te lossen.

Kernideeën van Korczak

Korczak was een verhalenverteller, een dichter, een man van muziek en toneelstukken, en enkele van de beste kinderboeken van de 20^e eeuw kwamen voort uit zijn verbeelding en via zijn pen op papier. Hij was een persoon voor wie het in de opvoeding ging om echte, 'geleefde' ervaring. Hij schreef daar veel over: romans, gedichten, essays, dagboeken, gebeden, toneelstukken, korte notities en brieven. Naast *Hoe houd je van een kind* schreef hij *Het recht van het kind op respect*, over het gebrek aan waardering voor kinderen. Van zijn romans zijn de bekendste *Als ik weer klein ben* en de kinderboeken over Koning Matthijsje.

De kern van zijn pedagogisch denken wordt gevormd door de vraag: wie is het kind? Wat maakt hem of haar menselijk? Wat is de mensheid? Wat maakt een samenleving een menselijke samenleving? Korczak combineert verschillende ervaringsniveaus: het individuele niveau, dat van de gemeenschap en van de samenleving, en zelfs van de mensheid als geheel. Het gaat Korczak nooit om het individuele kind; hij is geen kindgerichte pedagoog, alhoewel hij veel over kinderen heeft geschreven. Het gaat hem altijd om kinderen in hun sociale context en wat daarin telt, is rechtvaardigheid.

Net als iedereen was Korczak ooit een beginnende, hij heeft het vak met vallen en opstaan moeten leren. Zijn eerste ervaringen als opvoeder deed hij op in de zomerkampen die rond 1900 werden gehouden voor kinderen uit Warschau. In zijn eerste jaar speelde Korczak

Korczak was een intens observator van kinderen en schreef veel op

de 'liberale' opvoeder, die alles maar goed vond zolang het hem maar geen moeite kostte en hij een prettige tijd had. Een chaos was het gevolg en Korczak moest autoritair optreden. Hij vond zichzelf als opvoeder mislukt. In het tweede jaar had hij geleerd eerst orde te scheppen en zo een basis voor de dialoog met de kinderen te creëren, in plaats van vooral tegen hen te praten. Hij zette de kinderen in een kring en besprak wat iedereen wilde doen en bijdragen aan het welzijn van het kamp. Bij ruzies liet hij kinderen met elkaar praten en trad hij op als bemiddelaar. Al deze ervaringen heeft Korczak met grote eerlijkheid en zelfkennis beschreven in *Hoe houd je van een kind*.

Korczak was een echte democraat, op politiek gebied en ook waar het de opvoeding van kinderen betrof. Hij bracht zijn idealen in praktijk in verschillende weeshuizen. Als pedagoog werd Korczak sterk beïnvloed door Pestalozzi. Kinderen werden gestimuleerd tot actief meedoen, maar kregen overigens ook rust wanneer ze die nodig hadden. Daarnaast was het onmiskenbaar dat Korczak een opleiding tot kinderarts had genoten. Hij was een intens observator van kinderen, schreef ontelbare notities over hen en hield groeicurves bij. Veel van die observaties kunnen we gelukkig nog steeds lezen.

Alhoewel Korczak geen systematische theorie heeft ontwikkeld, zijn er wel enkele belangrijke principes in zijn werken en samenleven met kinderen te zien: respect, participatie en rechtvaardigheid. De basis is respect voor kinderen, niet omdat hun wil altijd 'wet' is, maar om aan te geven dat kinderen eigen wensen, verlangens, dromen, verwachtingen en motieven hebben die het minstens waard zijn om aan te horen. Niet alles kan worden ►►

Wie was Korczak?

Janusz Korczak (1878-1942) was een Pools-Joodse arts en pedagoog. In 1912 werd hij directeur van het weeshuis Dom Sierot in Warschau. Daar organiseerde hij samen met zijn pupillen een democratische vorm van samenleven. Hierin stonden respect, rechtvaardigheid en participatie centraal. Zijn belangrijkste boek is *Hoe houd je van een kind* uit 1919. Korczak kwam op voor de rechten van kinderen en is een van de grondleggers van het denken hierover. In augustus 1942 werden Korczak en 200 kinderen vermoord in het vernietigingskamp Treblinka.

Joop Berding

(jwa.berding@ziggo.nl) is pedagoog en opvoedingsfilosoof. Hij publiceerde een groot aantal boeken en artikelen, onder andere over Korczak en meest recent over geduld in de opvoeding

► waargemaakt: de grote opgave voor opvoeders is nu juist kinderen te leren samenleven met anderen – die ze vaak zelf niet hebben uitgekozen – die ook hun verlangens en dromen hebben. Op dit punt komt Korczaks unieke bijdrage aan de pedagogiek in beeld. Om ruzies tussen kinderen, die zich in elke groep of klas voordoen, op te lossen, volgde Korczak niet de autoritaire lijn, maar een democratische. In zijn weeshuis werden conflicten besproken door een rechtbank bestaande uit kinderen. De bewoners konden klachten indienen, waarna de aangeklaagde zich mocht verdedigen. Alles werd schriftelijk vastgelegd. Er werd weinig straf uitgedeeld. Een typerende uitspraak van de rechtbank is: 'De aangeklaagde heeft een overtreding begaan. Jammer, dat had hij beter niet kunnen doen. Maar hij probeert nu zijn gedrag te verbeteren.' Alleen bij extreem gedrag vond schorsing plaats, wat in de dertigjarige geschiedenis van het weeshuis maar één of twee keer is voorgekomen. Ook Korczak moest een keer voor de rechtbank verschijnen, omdat hij van de trapleuning was gegleden, wat verboden was.

In de praktijk Ruzie maken

Kinderen maken ruzie, dat zal ook nooit veranderen. Soms gaan ze hierbij grenzen over, daar geldt hetzelfde voor.

In plaats van ruzie te verbieden, hield Korczak bij hoe vaak dat voorkwam. Als het de spuigaten uitliep, zette hij de kinderen in een kring en besprak met ze: hoe kunnen we minder ruzie hebben? Allerlei ideeën kwamen op. In een statistiekje hield Korczak bij wat er daarna gebeurde: minder ruzies? Mooi zo! Of toch na een paar dagen weer wat meer? Dan opnieuw een gesprek. Ook leerkrachten van nu kunnen dit soort feiten verzamelen en daarmee een beter beeld krijgen van het reilen en zeilen van hun groep.

Het werd hem vergeven. Korczak begreep maar al te goed dat kinderen regels als een uitdaging zien en deze overtreden. Niet straf, maar vergeving was het sleutelbegrip, en er was altijd de hoop dat iemand zijn gedrag zou verbeteren. Kinderen kregen dus steeds nieuwe kansen.

Deze manier van werken had als achterliggend idee dat het streven naar rechtvaardige verhoudingen niet alleen van volwassenen kan komen, maar ook uit de kinderen. Wat dat betreft had Korczak een optimistisch kindbeeld. Een tweede idee was dat de besprekingen door de kinderrechtbank openbaar waren, niet in 'achterkamertjes'. Dit is misschien wel het meest typerend voor wat Korczak beoogde en wat ik een 'republikeinse' manier van samenleven noem. Het gaat hierbij om de 'algemene zaak' (de 'res publica'), het algemeen belang waarbij verschillende individuele belangen tegen elkaar worden afgewogen. Conflicten tussen kinderen kunnen een hele gemeenschap, de groep of de klas raken en daarom is het van belang dat die bij het beslechten ervan wordt betrokken. Op die manier kan ook de groep worden 'geheeld'. Dit is een van de vele manieren waarop kinderen participeerden aan de dagelijkse gang van zaken, naast bijvoorbeeld een parlement en corvee.

Korczak en het jonge kind toen en nu

Er zijn weinig pedagogen, toen of nu, die zoveel pagina's aan het dagelijkse leven van kinderen hebben gewijd als Korczak. Wat dat betreft zal hij iedereen aanspreken die zich (verder) wil bekwamen in het observeren van kinderen en vooral in het interpreteren van hun gedrag. Korczak beschrijft bijvoorbeeld de verschillen die al bestaan tussen baby's voor wat betreft hun temperament, kracht, intelligentie, humeur en levenservaring. Het gegeven dat kinderen (en meer algemeen: mensen) verschillen, is een kernpunt van zijn pedagogiek. Precies die verschillen maken dat het menselijk samenleven niet zonder slag of stoot gaat. Korczak heeft een bijzondere kijk

op de pedagogische relatie tussen opvoeder (ouder of leerkracht) en kind. De uitdaging is je handelen te baseren op je eigen observatie en reflectie. Algemene gegevens over de ontwikkeling van kinderen kunnen opvoeders informeren, maar nooit de specifieke opvoeder-kindrelatie vervangen. Het is echter heel moeilijk om te bepalen wat je te doen staat, hoe goed je ook observeert. Pedagogisch gesproken zijn er andere dingen aan de orde. Korczak schrijft:

‘Dankzij de medische wetenschap heb ik geleerd met veel moeite de meest uiteenlopende details en tegenstrijdige symptomen te verbinden tot een logisch herkenbaar beeld. En hoewel ik rijk ben wat betreft mijn door ervaring verkregen inzichten in de macht van de natuurwetten en in de macht van het genie van de menselijke onderzoekzin, sta ik

*Jonge kinderen
moet je niet
vastpinnen op
wat ze toevallig,
nu, laten zien*

tegenover een onbekende grootheid: het kind’. Het omgaan met het kind, zegt Korczak, is alsof je een boek met onbekende lettertekens (denk aan de hiërogliefen uit Egypte) aan het lezen bent. Kinderen zijn niet ‘maakbaar’. Steeds opnieuw moet je kinderen observeren en hun motieven interpreteren. Zeker jonge kinderen zijn nog zo veranderlijk dat je ervoor moet waken ze te willen ‘vastpinnen’ op wat ze toevallig, nu, laten zien.

Korczak als inspirator

Voor heel wat leerkrachten en pedagogisch medewerkers in de kinderopvang is Korczak in de afgelopen jaren, niet alleen in Nederland,

Janusz Korczak en de kinderen in Yad Vashem

maar wereldwijd, een inspiratiebron geworden voor hun omgang met kinderen. Dat betekent overigens niet dat er nu opeens overal kinderrechtsbanken zijn, dat hoeft ook helemaal niet, al zijn er inmiddels in het voortgezet onderwijs mooie voorbeelden van. Wat het wel betekent, is dat van opvoeders een antwoord wordt verlangd op vragen als: ga je respectvol om met kinderen? Hoe wil je met hen samenleven – wat kun je doen om dat op een eerlijke, rechtvaardige manier te doen? Hoe organiseer je de participatie van kinderen? Hoe zorg je ervoor dat ieder tot zijn recht komt, maar nooit ten koste van iemand anders? Met deze vragen als leidraad kun je gaan zoeken naar antwoorden die passen bij de groep en het liefst samen met hen. Dat vraagt soms geduld, omdat er veel stemmen aan bod dienen te komen. Korczak kan opvoeders inspireren tot een veel ‘langzamer’ praktijk dan we heden ten dage gewend zijn. De kring of vergadering is daarbij een belangrijk hulpmiddel.

De literatuurlijst is te vinden op:
www.hjk-online.nl/artikelen